

Prima est infanciu. scda iuueniu. tertia nati-
 ualis atq; seniu. Omnis aut mortuus aut est
 finus aut cadauer. dicit aut finus a fumo
 accensis. quos antiqui ante feretru paupis
 cem cir. udati de ferebant. Cadauer a cado-
 do est dictu. sc; quia mortuus cadit et proici-
 in sepulchru. dicit tunc defunctus. quia uite
 officio tunc functus est. Dicit et sepultus q; si
 seorsu pulsus. quia sub terra tumula. Duas
 ysid. li. vi. ca. ij. Alias mortis. pperates. que
 infra i fine illi. vi. libri in fine de ihemiatib;

Capitulu tertiu de dignitate hominis :

Post hec de proprietatib; hominis quo
 ad etate infantile dicendu et de gene-
 ratione eius primo. quia eius creatio
 est. tanto ceteris animalibus excellencia q; p-
 to dignior non solu scdm mente. veru etiam
 scdm tempatu sima corporis oplexione. Dicit
 em Aris. u. i. sicut fructu auri vel argenti se-
 habet ad numu monetatu sic omnes dispo-
 siones alioz ad homine. vnde cu homo sit dig-
 nissima creatura ingenia e natura. homini
 pferre membra nobilia et diuersa. nobilitatib;
 opacoib; et varijs ueniedia. ppter qd de eius
 creatioe fm corpus. quedam membra sunt dicenda

Capitulu quartu de creatione infantis :

Quia creatione itaq; infantis exigit
 materia conueniens. locus expediens
 nature ministeriu sc; calor. vis causa
 efficiens et sps virtutis corpori influens atq;
 regens. Materia siquide infantis est humor
 seminalis de cuius per actu generacionis ex sin-
 gulis partibus vtriusq; parentis. Primo
 materia in loco conceptionis dispersa vi natu-
 re actiua in cellulis matricis colligit et
 per calorem operantis pariter omiscet. quia nisi
 omiscio digesti sanguinis vtriusq; parentis
 fieret. infantis creatio non posset fieri. Nam
 materia sanguinis a mare procedens. spissa
 est et calida. Vnde pre nimia spissitudine se
 non potest dilatare et ex superhabundancia
 caloris. materia destruetur infantis nisi ex san-
 guine mulieris otarias qualitates habentis
 recipiat temperantia. Nec materia in dextera
 partis cellula adunata. in natura cedit mai-
 In sinistra vero cedit in natura mulieris. Et
 hec diuersitas accidit ppter dominu caloris
 in parte dextera potius q; in sinistra et sic dicit
 Ga. et ostia. et Aris. li. vi. Si fuerit virtus
 sanguinis in mare vincens. fetus patri assimi-
 labat et euerfo. Et si fuerit equalis in vtro-
 q; osimilis vtriusq; assimilabit. Nec materia
 virtute caloris excocta quada pellicula tenuis-
 sima circumdatur intra qua instat lactis coagu-
 lat. et hec pellicula est materia embriois que

est thea et cooperatoriu vnde puote legit in vte-
 ro matris et hec cu puero nascente egrediente
 ruptis tonaulis. quib; matricis villulis ab-
 herebat. Si vero in aliquo casu in vtero ma-
 scit post partu. mulier in pialo remanebit.
 Materie ergo concepte et vi retentia coadunata
 trahit natura sanguine mestruale. ex cui
 calore et huore. fetus conceptus fomētat. huori
 aut fomento ager humane nature itero-
 raf. Nam cu semē coagulat. fm Ga. et ostia
 spiritu et calore naturali sit plenu per quadā
 venas et arterias ex substantia feminis cetas et
 sanguine mestruale diuitas. nutrimentu sibi
 attrahit et fomentu. Et hoc sicut necessariu vt
 per venas materia infantis nutriret et per ar-
 terias spūs ei attribueret. Hys duob; sc; ma-
 terie seminali et humori nutrimentali coopaf
 calorem naturalis. qui interclusus per vim info-
 rmatu. a matre formate membra corporis infantis
 Na de essēcia ipsius feminis format creab;
 ossa cartillagines et pelliculas nervos venas
 et arterias. De sanguine vero menstruali for-
 mat natura epas et oia membra carnosa q; s; scia
 ex sanguine procreat. Primo aut natura
 format pncipalia membra sc; cor creab; et epas
 que alioz sunt fundamenta. et hec in pncipio qm
 sunt in massa sanguis sibi vicinane. h; postea
 ab inuice diuidunt. De hys trib; fundamentis
 alia tria nascunt de cerebro netui et micha do-
 si de corde arterie. de epate vero vne oriunt
 Hys qm fundamentis factis. formant natura
 ossa hec autobiectia. sicut cranium ad defensionē
 ne crebri et costas pectoris ad defensionē cor-
 dis et costas lateris ad defensionē epatis et sic
 de alijs. Post ista nascunt alia membra istis pos-
 teriora vt manus pedes et ossia. Nec aut no si-
 mul h; paulatim formant ac successiue. Infans
 ei quatuor diebus creat. Primus est cu adhuc
 sit vicinus lacti. secus e cu iam semē sangui-
 ni se omiscet. tunc em nondū cor et creb; pfcē
 formant. h; sunt quedā massa sanguinea que
 gradū ppo. vvat fetu. tertius gradus cu corde
 cerebro et epate ia formatis. Alia membra info-
 rmatia et indistincta sunt. vltim⁹ godus e ab ypo-
 infans vltus. Na em in corpe organato et ad
 susceptioe; aie disposito viuificat et ia incipit
 se mouē et pedibus calcitat. et si e seia i sinistro
 latē pl⁹ mouē et si e mascul⁹ p us i dextro vt
 hic Ga. In lactis aut gōu e infans p sex dies
 in gōu vero sanguis p. ip. in gōu vō masse car-
 nee p. p. i. qreco aut an plena pfcōe; p. p. viij.
 s; . Sed in lacte dies. ter sunt. in sanguine terni
 Bis semē carne. ter semē membra figurat. A die
 conceptiois vsq; ad diē oplexiois et viuificatiois fet⁹
 sunt dies. p. vi. ita q; p. et vltim⁹ inclusue teneat

Ex quo patet q̄ in q̄dragesimo sexto v̄n̄is
et opetus est fetus q̄ tum ad effectū genera
tiōnis et s̄m̄ istum modū op̄tat Aug⁹ edī
fiacōz templi sub numero xvi. annoz aū
compat p̄fectiōnē corpis ihesu cr̄sti sup Jo
vi. et li. iij. de trinitate ca. v. inter cetera in
terferit ista verb̄a quadragesies series sem̄
ducenti sunt et lxx. et vi. dies quī numerus
dierū complet ix. menses et vi. dies. et seq̄t̄
in eo dem ca. natus aut dominus tradit̄ viij
kalendas ianuarij. A die ergo c̄ceptōis q̄
tradit̄ fuisse viij. kal̄ aprilis vsq; ad viij
kal̄ ianuarij ducenti lxxi. dies rep̄unt cō
putati quī senatiū numerū q̄dragieses seri
es habent. quo numero templū ē edificatū
zē Const. in li. iij. ca. xxxiij. dicit q̄ mascul
lus q̄ in mense viij. ē nasciturus xxx. diebo
informat̄ et lxx. op̄letur. deinde subdit ma
sculus p̄mensum xvi. formatur diebo et in
lxxx. op̄letur. masculus v̄ro ix. mensū in
forma. in xl. diebo et in lxxx. complet̄. In eo
dem etiā loco describit̄ tempus viuificatiōis
et completōis sexus mulieb̄is. h̄ de hoc sup
sedeo causa breuitatis. hoc solū acc̄tendū
q̄ sc̄iā et tardius format̄ et op̄let̄ q̄ mascu
lus vt p̄ ibi et h̄iōi ibidē a signat̄ tacō. q̄a
semē v̄i nasci masculus forcius ē et calidius et
in calidiori loco collocatur q̄ semen vnde fa
mina generat̄. dicit etiā ip̄idē ost. et gal.
sup amphor̄is. dicit̄ yppocras omnē infantē
in octo mensib; motū habere q̄a si adeo for
tis esset vt possit exire quomā ad vitā oua
lescit. si v̄ro nō exierit ip̄o motu debilitat̄
ita et patit̄ vt in sequenti ep̄iens mense nul
latus conualescat. si v̄ro vsq; ad nonum
mensem vel prin̄cipiū de c̄m̄ mensis natiui
tas p̄trahat̄ rotorat̄ et sine periculo nascit̄
vt dicit̄ ost. li. p̄antegm̄ iij. ca. xxxiij. :

Capitulū quintū de infante :

Infantulus igitur ex sem̄imbo c̄tari
as qualitates habentib; generat̄ in
dextero si mas. in sinistro aut̄ latere
si femina collocat̄ sanguine mēstruali in v̄te
ro nutritur et fomentatur. Ex causa vili em̄ et
materia infirma hō recipit a p̄ncipio nutri
mētū v̄ute calois natura co op̄at̄ et dilatat̄
singula mēbra paulatī et etiā n̄ subito ifōz.
solus enim cr̄stus subito fuit formatus in
v̄tero et distinctus quando in v̄tero est con
ceptus vt dicit̄ Aug⁹ anima subintrante vi
ta p̄funditur et sensu nature sciens circum
daciōz pellit̄ ad ip̄ius rupturā mouet̄ ex
tius motu maternus v̄terus conat̄ et q̄
uat̄ et completa actione nature circa infantū
c̄taciōz si partus sit salubris viij. vel ix. vel

p̄mense ad ep̄istū de v̄tero nititur et cona
tur. ep̄iens v̄ro secundina circumdat̄ in
cuius exitu v̄terus materius doloz nimio
fatigat̄ et hoc accidit q̄ partus nimis p̄e
anticiat̄. deinde ad aerem nimis frigidum
vel nimis calidū venies calamitati et miserie
exponitur q̄ ē iuuatus clamoz aptissime at
testat̄ caro infantuli recentē nati fluida ē
et tenella. et ideo necessaria sunt ei varia re
media et fomēta sicut dicit̄ ost. li. iij. ca. xxiij
infantes inquit v̄terū epeuntes in rosis am
sale tritis inuoluant̄ in eoz mēbra dfo. tenē
et a viscosa humiditate liberant̄. deinde pa
latum et gingiue aū digito felle v̄cto fricēt̄
vt interiora oris mūdificent̄ et dfo. tenē vt
dulcedime et acimine mellis appetit̄ infantū
puocet̄. frequēt̄ balneent̄ aū oleo mirtino
aut rosaceo vngant̄. omnia eo tū mēbra fr̄
centur. p̄cipue masculorū quoz membra de
bent esse p̄pter exercitiū duriora. sompnus
eis semp in loco obscuro puocet̄ vt lumen
ip̄sori co adunetur. lucidus em̄ nimis loais
visum dispergit̄. et tenellos adhuc oculos le
dit et sepius luscōs facit. et ideo non sunt ni
mis lucido aeri exponendi ne spiritus visibi
lis disgregetur. super omnia cauendum est
ne malo lacte et corrupto nutrimento nutriat̄
quā ex vicio lacte nutritis pessimas solēt
incurrere passiones. sicut oris vlcationē. v̄
mitum. febrē. spasmm̄. ventris solucionē
et huiusmodi. nec est banda infantulis medi
cina aū egrotant h̄ nutrit̄ in medicina et in
conuenienti diēta procuranda ē vt sic infan
tis de factum suppleat v̄terus gerule nutritis
sicut ibidem dicit̄ ost. ex bona aut̄ dispositō
ne lactis nutritimentalis bona fit cōsistēcia
prolis et econuerso. et ex corrupcōe sangui
nis nutritis necessatio leditur corpusculum
pueti vel infantis et hoc p̄pter puerilis natu
re molliciem et p̄pter facilem nutrimenti lac
tel conuertibilitatē. Vnde mēbra infantilia
p̄pter sui teneritudinē ad diuersay figuray
susceptionē habent fluxibilitatē. et ideo fa
scijs et alijs ligaminib; congruis infantilia
membra sunt liganda ne torta efficiant̄ seu
aliquam incurrant difformitatem. q̄e li. v.
de vmbilico. Item quā infantuli multū accl
piūt nutrimenti sompno multo indigēt vt
caloz naturalis ad interiora v̄uocetur et ad
nutrimentū ip̄sorz digerendū celebrat̄. et ideo
ex uature instinctu nutrites solēt infantulos
i amabilis positos hinc inde mouendo ip̄ellē
ex motu temperato caloz confortat̄ et somp
nus mulcebris per fumiōsitatū v̄solucionem
in infantis cerebro prouocatur. Solet etiā

santus adhiberi vt sensus infantuli ex voce
dulcedine delecten. ad hoc dicit Aris. li. iij.
q. infantu' habub at cerebry et sm qntitatē
sui corpis ē valde magnū. Vnde supice pars
corpis infantul' ē maior et ponderosior alijs
ptibz et ideo infans in pncipio sui mot' am
bulat sup pedes et sup manus. deind' vero et
git suū corpus paulatī quia ps antecioz di
minuē et p sequeus leuioz reddiē. ps vero
inferioz crescit per consequens grauior effiā
tur. etas ergo infantis terminū habet incho
acione etatis puerilis. :

Capitulum sextum de Pueris :

Puer a puritate ē dicit' vt dicit yhs.
tūc em puer ppe dicit' qn ab lactat'
a lacte et sepatur ab vtere doli effici
tur capax et ideo discipline susceptibil' repif
et tūc sub tutioibz posit' cogit' subesse disciplis
Est aut' etas pueril' calide et humide et plexio
nis in qbz motus veneti' pnt vianū angustia
nō inualescūt vñ ad annū pūbtatis pūā
tur. et ideo a puritate natural' innocēcie pue
rum upant' vt dicit yhs. Sunt igitur pueri
carne molles. corpe flexibiles. ad motū abi
les atq; leues. animo doctiles sū ama et sollici
tudine et tūc viciā ducentes sola iocosa apper
ciātes nullū periculū magis q' ictum virge
formidantes. plus pomū q' aurū diligētes
pūbtatis tempe nū dicit' de regē vteandā
non hātes. laudē quando laudent' sicut nec
vitup' iū qn vitupantur ab aliquo epūtatē
ppter mobilitatē caloris et carnis et humo
ris de facili irascunt' et de facili placantur. ppter
corpis teneitudinē de facili ledunt' et labores
difficilime paciunt'. ex motu calidi humo
ris in eis dominantis mobiles et instabiles effi
ciunt'. ppter fortē calorem multū appetūt cibi
Vnde pnt nutrimentū supfluitatē de facili ad
infirmitates varias disponunt'. a corruptis
pentibz genitū corrupcōez et tūc dimolunt'
vt patz in filijs leprosoz et pdaetroz qui ex
corrupto humore penū lepra et podog sepius
inficiunt' p vōē et vōū pueri ab adultis di
noscunt'. Vnde Aris. in li. iij. in pueris vō
nō alreat' ante motū ad libidinē. qn enim
vō in pueris mutatur signū ē pūbtatis et
tūc ad generandū abiles inueniunt'. Item
puuli pueri sepius malos habent mores. so
la enim p'sencia cogitant' et de futuris nichil
penitus aiāt. ludos et vanitates amāt. lucris
et vilitatibz intendere caasant'. minia maxi
ma reputāt. et econuerso maxima modica vel
nulla putant. sibi noxia et p'taria desiderāt
et p'maginent' pueri plus q' vici' appetent
plus de amissione pomū v' p'ici q' de amissio

ne patrimonij plangūt et ploāt et beneficiū
acceptū nō exuocant ad memoriā. omnia q'
vidēt appetunt et affectant et voce et manu
piter ea rogant. puero tū sibi osiliū colloq's
et o'similia amant. senū vero o'sortia fugiūt
et declināt. nullū secretū celant. sed quicquid
vidēt vel audiūt recitat et reuelant. subito et
dēt. subito ploāt. continue clamant gariūt
et cachinant. vix silent qn do ununt vel do
mitant. loci a sordibz iterū se comquāt et
immundāt. qn a matre lauant' vel p'tinant'
reualciāt p vitiōz et epugnant. solū ea que
ventris sunt cogitant' pmo p'prij ventris mē
sua ignorant. semp comedens semp bibere de
siderant et laborant. vix de loco surgent et
subito cibum petunt. :

Capitulum septimum de Puella

Puella dicit' quasi pura vt pupilla vt
dicit yhs. sup omnia em q' diligunt'
in puella maxime diligit pudicia
Sunt autem puelle o'sideāde quia sm com
plexione sunt calide et hūide et tenelle. sm
corpis dispositōez gradles et fluxibiles atq;
pulchre. sm mentis affectionē vteandē ti
mide et iocunde. quo ad extriōrem composi
cōz moibz dissepliciat. i smoibz caute et tate
in v'stibz delicatē. nam vt dicit Seneca
Vestis decencia pudicas decet. Est autem
puella nomē etatis integritatis et etiam ho
nestatis vt dicit yhs dicit'. nam v'gines pu
ellas vsualiter appellamus. Dicitur autem
virgo ab etate viridiori sicut et virga. vel di
cīt virgo ab incorruptione quasi v'vago q'a
v'vā ignorat femineam passionē vt dicit
yhs. li. xi. ca. iij. Omnis aut' femina vt dicit
Aris. habet generaliter fluxibilitatē capillum
et molliorem q' vir et tēruem longiorem
caloz mulieb'ris generaliter est magis andi
bus et vultus. setus. mollis. serenus. bland'
ab humeris vsq; ad vmbilicū habens corp'
magis angustum. ab vmbilico vsq; ad ge
nua et etiam ad pedum infima magis pro
lixum. manus et omnium membrorum ep
tēmitates habens fluxibiliores et subālio
res. vō tenuis. sermo volubilis et facilis. in
cessus breuis passibus breuibz et cunctis
animus insolens ad itaandiam pronus. ta
nax odij. misericors iudus. laboris ipaciēs
docilis subdolis amans in libidinem p'p
ceps. Vnde Aris. li. viij. femine inquit sunt
omnibus generibus animalium debiliores
matibus p'vter et leopardam quia
fortiores matibus reputantur et audaciores
in alijs autem animalibus non femine sunt
leuiores ad istuū et astuciores et molliores

et sunt magis sollicita circa fetu nutriendu
Et mulier quia est maioris pietatis q vir
ei cit cicus lacrimas et magis est munda et
magis diligit. et malicia anime magis est in
muliere q in viro. et est debilis sps et est ma
gis mendax et inueterada et maioris segniciei
q vir et tardioris moe? vt dic. Aris. li. viij.

Capitulu octauu de matre

Mater scdm ysis dicit eo q fetu nu
triendo mamma porrigit sollicita est
mater circa fetu. fetus em in v tero
existens sanguine nutrit sed eo nascente. na
tura mandat sanguine illu ad vbra vt mure
tur in lac ad pueru nutriendu. Unde infantu
lus materno lacte nutri. laudabilius q alio
Concipit aute mater cu voluptate. sed cu an
gusti a paruit et dolore fetu suu tenerrime di
ligit. amplectit osculat sollicita fouet et nu
trit. Itē mater postq impregnata fuerit san
guine mestruale non emittit. quia vt dic.
Aris. in nutrimentu trahit creatur. Ex ceptu
masculi pueri. minus grauat mater. et ideo
pulchrioris est coloris et mundioris et eci am
motus leuicioris q ex ceptu femineo vt dic.
Aris. et Aug. Quanto tempus plus appro
pinquat pui tanto mater plus affligit et ex
motu iphus fetus plus fatigat. Signu aut
impregnacōis scdm Aris. et eci scdm Gal.
super Amphoz. Postq impregnate fuerint
ipse matres. res diuersimod as desideat. co
lores mutant. sub oculis lucescunt. vbra tur
gescūt. vterus paulatim tumescit ex magni
tudine fetus matricē extendentis. nausea et
vomitu sepius paciunt. graues et laboris im
pacietes efficiunt. in pēdo p dolore clamaē cō
pellu. leuēt piclitanē. spicue iuuenes. q me
bra sūt epilia atq; stricta. Quanto aute mat
pro puero dolores patit grauiorē tanto pl
nati pueru diligit et diligentius nutrit atq;
instruit. Impedimenta vero matris in accipi
endo. in fouendo quee supra li. v. vbi tangit
de matrice et mamilla et infra eo de vbi tangit
de abozu et de causis abozcendi.

Capitulum nonum de filia

Filia sicut et filius a fouendo est dca
eo q mater ea fouet et ei natura fo
uendi alios derelinquit. Nam eandē
accipiendi virtutem qua mater a parentib
accipit sue filie qm ad generacōis semen de
relinquit. Tanto aute filia matri est carior
quanto eidem in sepius discrecone est similioe
filie autem conueniunt heede m proprietate
tes que dicuntur de pella. Quere supra. li.
eodem ca. proximo.

Capitulum decimū de nutrice

Nutrix a nutriendo est dicta. eo q ad
fetus nutrimentu sit accomodata.
Nutrix vt dic. ysis. supplet in nutre
endo paruulu vice matris. et gaudet puero
gaudenti. et opatit puero patienti. subleuat
pueru cadentem. lactat puulu plozantē. de os
culat pueru tacentē. ligat et obligat paruulu
se diffundentē. abluat et mundificat puulu se
sordidantē. pascat pueru digito se euidentē ad
loquēdu instruit pueru nescientē. balbucit nu
trix. et qm fragit linguā vt sic facili? instruat
loquentē. Medicina vtiē. vt ad ydoneitate
pducatur pueru egrotantē. Nunc mambo. nūc
genibus reluat et subleuat pueru vagientē
cibū primo mastucat et mastucando puero edē
tulo pparat vt facilius trasgluciat cibū et sic
reficit pueru esurientē. Sibilis et cantilenis
demulcet pueru dormientē. falcis et lintheo
lis astingit membra puerilia et rectificat ea
ne aliqua strahat puulus circuitatē ipsū de
formantē. balneis et vnguentis refouet par
uuli carnē. Quere supra eodē de infantulo.

Capitulū vndecimū de obstetrice

Obstetrici aute dicit mulier. que h
artem viuandi muliere patientē. vt
facilius patiat et infantulus partus
tempe periculū non incurat. Nec quibusdā
vnguentis et fomentis delimit solet vteru
patientis vt minori difficultate et dolore. fe
tus de vtero adducat. Nec eci paruulu nas
centē de vtero suscipit et ipsius vmbilicu lon
gitudine quatitoe digitoz circumodat sangui
nē paruuli aqua diluit. sale et melle ad defic
cacōez humoiz et mēbroz afortacōez de limit
membra panniculis inuoluit. Quere supra
libro quinto de vmbilico.

Capitulū duodecimū de ancilla

Ancilla est famula vxoris obsequio
deputata hec laboriosis et vilicibus
officiis deputat. grossioribus cibis ve
ficiat. vilicibus panis induit. seruitutis iugo
premit. si filiu accipit prius seruus q natus
reddit. et ab vtero seruituti mancipat. Ancil
la eciā si seruilis fuerit obicōis pro libitu nu
tere non pmittit. et qui seū strahit si primo
liber fuerit. seruus efficit post stractū pēna
vendit et emē sicut pēus. Ancilla sicut et ser
uus ppt ingratitudinis viciū reuocā post ma
riti amissionē cuius afficit virgis et verbe
rigo atterit varijs et stratis vracionib et
angarijs opprimē. respicite int miserias vir
pmitit. Vā int miserias miserabilis ē obicō
seruitutis vt dicit Habanus exponendo illd
verbū Jherē. ix. Seruitutis dijs alijs qui
nocte et die requiem non dabunt vobis qm

Est autē p̄p̄riū ancillatū & seruilū personatū
vt dicit h̄aba? & t̄ia suas dominas vel d̄nos
insolescere Et quando metus eos non resp̄mit
contra superboꝝ impetū timido animo sup̄bi
re vt patet in egiptiaca ācilla sate. que vidēs
se concepisse & emp̄it dominā suā Gen. xvi.
nec ad cor trāsa est hec ancilla nisi quando a
domina sua fuit exp̄p̄ta ad flagella. vnde cō
sequit̄ ibi. Affligente eā sata domina sua r̄c.
Seruiles em̄ personas & ancillat̄es timor hu
miliat & deprim̄t. quas benignus amor in su
perbie & emp̄tū aliquociens eleuat & extollit
vt dicit̄ ibidem. Scrip̄tū est. Qui delicate
nutrit seruū suū in fine inueniet eū & t̄umacē
Quere infra eodem de seruo neq̄.

Capitulum tredecimū de masculo.

Masculus a mare diminutiue est d̄ns
quī in omni genē animalū quo ad
seps dignitatē optinet p̄cipatū vt
dicit̄ ȳh̄. Maice em̄ masculū femina quo ad
oplexiōē quo ad operatiōē & quo ad sensū
discrētiōē et quo ad potestātē & dominatiōē
Quo ad oplexiōē patet. q̄ vir siue masculus
respectu femine calidus est & ficus. ipsa
vero e conuerso. In masculo vigent virtutes
formales & actiue. in femina vero materiales
et passiuē. Vnde dicit̄ Aris. li. xv. q̄ vir se h̄z
ad modū forme. mulier per modū patientis
Item preualet masculus quo ad naturalē ope
ratiōē. quia naturalis op̄atio plus viget in
masculo ḡnalit̄ q̄ in femina. in eo em̄ maior
ē v̄tus. & iō vir a viriū eminētia est d̄ns. vt
dicit̄ ȳh̄. Metui em̄ viroꝝ et lacertū maiorē
robore sūt fundati & ideo forcioꝝibz a c̄ciōibz
erunt apti. Vssa em̄ masculoꝝ sūt forcioꝝa
et ideo forcioꝝibus a c̄ciōibus erunt apti.
Vssa ei masculoꝝ sūt forcioꝝa grossioꝝa et in
iuncturis solidioꝝa & ideo ad omnia forcioꝝa
opera sunt naturaliter forcioꝝes. In masculis
eciā sc̄dm̄ c̄stā. sūt corda amplicia & maio
ra & ideo ad recep̄tiōē habundantiē maioris
spiritus et sanguinis sūt habilioꝝa. et ideo
p̄pter habundantiā spiritū et calidi sangui
nis audacior est naturaliter mens viri q̄ mu
licis in qua causa est contraria p̄pter caloris
fortitudinē et oplexiōis sicce vigore. nullo
viro accidit passio menstrualis sicut mulie
ribz accidere s̄sueūt. Quicquid in masculoꝝ
corpibz superfluitatis ḡgnit̄ aut per intensū
calorē c̄sumit̄. aut in pilos resoluūt. aut p̄
exercitiū euacuat̄. Itē distat obicio viri & mu
licis in sensus discrētiōē. In omni em̄ ḡnē
animalū masculus in precauendis insidijs.
et in fugiēdis nocijs. sollicit̄ habet animū
femina & prudētiā. vt dicit̄ Aris. li. xv. v̄f̄.

vir precedit feminā eciā t̄acione intellectus q̄
p̄sp̄ciat̄ vt dicit̄ Aug. qui preter virū mu
lieri sc̄dm̄ apl̄ in in ymaginis diuine similitu
dine & dignitate. & ex ista dignitate precellit
masculū in auctoritate & potestate Auctoritas
em̄ docendi & p̄sidiēdi viris c̄cedit. feminis
vero c̄suetudinaliter denegat vt dicit̄ apl̄
i. cor. vi. Mulierē in ecclesia docē nō p̄mitto
Scrip̄tū em̄ est. Sub viri potestate eris et ip
se dominabit̄ tui. Gen. iij. Sunt igit̄ viri fe
minis calidiores & ficiores. mulierē zelatoꝝes
vnde & animalia pugnāt pro v̄p̄oꝝibus suis
vt dicit̄ Aris. Sūt eciā corporis duriciōis et
hispidiōis vis grossioꝝis. aspectus forcio
ris. in omni genere animalū excepta vacca
cuius v̄x est grossior. vt dicit̄ Aris. li. iij.
Sūt em̄ oēs masculi in omni ḡnē animalū
pluriū dencū q̄ femine & maiori indigent ci
bo & corporis nutrimento. p̄pter habundan
tem fortitudinē caloris dominatiōis in mascu
lis humiditatem cibi de facili consumētis. vt
dicit̄ Aris. li. iij.

Capitulum decimūquartū de vico.

Vir a virtute viriū ē dicit̄ fm̄ ȳh̄.
Nam in viris vir mulierē p̄p̄cel
lit. Caput em̄ mulieris est vir vt di
cit̄ apl̄. Vnde tenet regere v̄p̄oꝝē suā sicut
caput totius corporis cui gerit Vic matris
quasi mat̄e tuens est dicit̄. Nam v̄p̄oꝝis
sue que mater est filioꝝ cui suscipit et tutelā
hic a spondendo id est obligando & p̄mittē
do sponsus dicit̄. Nam in tractu coniugali fide
intermedia se obligat. vt indiuiduā cū v̄p̄o
re v̄re c̄suetudinē teneat. vt debitū ei reddat
et fidem thori sibi custodiāt et eam pro alie
ra non dimittat. Cantus autē est amor viri
ad v̄p̄oꝝē vt ipsius causa quelibet pericula
subeat amorem eius amor matris p̄ferat
et vt pro eius cohabitatiōe p̄em̄ & m̄em̄ &
patriā deelinquat sicut dicit̄ d̄ns. p̄pter hoc
relinquit homo pat̄ē et mat̄ē suā et adhe
bit v̄p̄oꝝi sue Vic sponsus ante sponsalia mu
necibus & donis ad sui amoris amplexū sp̄s
sam allicit. l̄tis & nuncijs v̄tū suū circa ip̄az
exprim̄t. multa largit̄ et plurima rep̄mittit
vt ei placeat. ludis et spectaculis se exp̄o
nit. frequēt̄ tyrocina. robis & mutatoꝝijs
se ornāt & componit. Quicquid eciā rogat̄
dare. vel facere pro eius amore pro viribus
statim facit nulli denegat aliquibz qui sub no
mine sponse rem aliquam sibi fieri petat.
Blande eam alloquit̄. & blando vultu ac
ardenti oculo eam facie ad faciem intuet̄.
Tandem in eadem finaliter consensiens. con
sensum suū coram parentibz v̄p̄oꝝis exprimit

et annulo eam subactam in iugum eam ducit et in signum ratificationis iugum iam tracti dona et dotalicia ei impendit et sub arte vel cyrographi testimonio concedere consuevit. festa et iugia nuptialia celebrat. munera aduenientibus donat. thoris cantilenis et instrumentis musicalibus presentes letificat et exhibet. hijs completis sponsam introducit et ad secreta thalami recipit et admittit. sociam mensae et thori eam statuit. eam dominam pecunie sue et familie facit. deinde non minus uxoris sue quam sui ipsius causam vel curam gerit ex amore et zelo ipsam corrigit et custodiam circa eam adhibet et appoint. gestus et affectus pater et aspectus uxoris sue considerat. in gressus et regressus eius scrutinat atque perlat. Viro autem bonam mulierem habente nullus est felicio qui vero habet uxorem clamorosa mala. tiposam. ebriosam. luxuriosam. multivolam. libi otaria. superuolam. curiosam. inuidiosam. deliderosam. rediosam. vagam. amara. suspiciosam. odiosam. nullus tali viro miserabilior est et infelicio hec omnia et superius posita tangit Fulgii in sermone quodam de nuptijs in cana galilee. Unde compatitiam sponso ecclesiam sponse bone. synagogam vero sponse male et adultere. In sponsa autem et uxore bona epigramate iste dicit odes scilicet ut sit frequens et deuota quo ad dei ministerium. humilis et subdita quo ad obsequium mariti. affabilis et benigna quo ad domesticos. liberalis et larga quantum ad extraneos. misericors et benigna quo ad miseros. mansueta et pacifica quo ad vicini. circumspecta et prudens in praueendis. fortis et paciens in sustinendis. sedula et diligens in agendis. modesta in habitu. et sobria in motu. cauta in affatu. pudica in aspectu. honesta in gestu. matuta in incessu. verecunda in publico. iocunda cum marito. continentens in occulto. Talis uxor est laude digna que plus oppositis moribus quam totis criminibus. plus uicibus quam pulchris uerbis. studet placere viro suo. que plus causa proli quam causa libidinis in bonis matrimonijs conuersa est que ex iugio potius habere filios gratie quam naturae delectatur. et hec de uxore bona nunc sufficiant.

Capitulum quindecimum de patre.

Pater est principium generationis. naturaliter enim de se demet pater suam speciem multiplicare in filiis ut natura quam non potest seruare in se custodiat in sua plebe ut dicit Aristoteles id ad filiorum generationem de sua substantia per generationis officium diuidit

et transfundit et tamen propter hanc delectationem nature sue diminutionem non recipit. generat autem filium sibi similem in specie et etiam in effigie maxime quam uirtus in semine patris vincit. ut dicit Aristoteles in semine matris ut dicit Aristoteles li. viii. et ideo pater circa filiorum procreationem sollicitus existit et naturaliter seum suum diligit in tantum ut etiam nutrimentum sibi subtrahat ut nutriat seum suum et hoc generaliter est uerum in omni genere animalium exceptis paucis in quibus natura degenerat et ideo non multum sollicitus circa fetus suos a se eos eiciunt sicut dicit Aristoteles li. vi. de aquila que eicit et alis et rostro et unguibus eos fugat. Homo autem puerum suum sicut fetum diligit et nutrit. ab lactatu suum mensuram facit filium et in iuuentute ubi etudat et uerbis corrigit non desistit sub custodia tutorum ipsum constituit. et ne presumat multum hylarem filio non ostendit. filium sibi similem magis diligit et in ipsum oculum consueuit figere. Et in etate et primogeniture dignitate vestes et ciborum potiones filiis suis diuidit. pro filiis in acquirere et hereditate augere non desistit. acquirentiam extollit et exaltat filijs hereditate delinquit. Pater uero qui a pascendo est dicitur qui pascit filios in eorum iuuentute. in seuetute a filiis pascitur sicut est videre in auibus coruim generis nam iuuenes pascunt senes sicut dicit Aristoteles. quoniam per semio non possunt acquirere victum suum et ideo uite longioris promissio honorificum parentes et sustentancium est remuneratio spiritualis ut dicit Ambrosius. Scriptum est enim. Honora patrem et matrem tuam ut sis longeuus super terram. Eodem in. Qui honorat patrem uita uiuet longiore. Unde dicit glosa quod honorare parentes est primum mandatum in promissione et per consequens magnus est mandatum in remuneracione et eius transgressio maxima est in punicione. Unde patris maledictio nocet filiis ut patet in cham qui propter paternam offensam penam meruit seruitutis generis. Est itaque pater ex filiis honorandus sustentandus supplicandus letificandus et defendendus magnificandus et laudandus exaudiendus et imitandus ut dicit glosa ibi si filij abrahe estis opera abrahe facite filius ex parentum substantia originem ducit et ab eis somnium recipit et sine patris adiutorio neque proficit neque uiuit quoniam plus a patre diligitur tanto ab eo diligencius instruitur frequencius creditur et sub discipline custodia alcius custoditur. et cum a patre maxime diligitur diligere non uidetur quam ubi et uerbis ne insolensat sepius lacessit.

affectuosi a patre diligere quāto sua effigies in filio similior et expressior inueniunt. paternam faciem ostendit quando aliquid turpe de filiis sub auditu paternus animus gūter offenditur quando aliqua contumax rebellio in filiis presentatur. circa filiorum educationem maxima parentum cura diligitur et ob spem posteritatis filiis hereditas custoditur propter paternam offensam et contemptum sepe in leges et hereditationis pena filiis partitur et puniuntur nulla proxius maior est ingratiitudo quam puerorum filiorum quando in acceptum beneficium a parentibus eis non succurrunt nec a filiis necessitatis tempore subueniunt pro honorificencia parentum filiis sepe impenditur honor et largitur primogenito filio debet maior hereditatis portio a legibus diffiniri propter patris iniuriam illius primogeniture aliqui primogenito tollunt et alius qui dignior est primogeniture titulo inuestitur sicut dicit Iero. sup. glosam gen. xlii. filium primogenitum meum et tu inquit iuxta ordinem natiuitatis tue hereditatem quam iure primogeniture habere debuisti regnum se; et sacerdotium prohibisti et. filii igitur qui per naturam debent esse sicut penes nobiles diuites et liberi per culpam efficiuntur viles et pauperes atque serui que supra de malo seruo.

Capitulum secundum de seruo.

Seruus secundum philosophum a seruando est dicitur nam quondam quidam captiuus serua hanc vel ut aperte plecterentur vel ut pro edimecerent. Vel a seruando sunt dicti eo quod vilioribus officiis que dominis non conueniunt nec filiis mancipantur. Seruorum triplex est genus ut dicit philosophus quidam enim sunt veniunt sive originarii scilicet qui in seruitute sunt nati et tales multis penis legalibus subiunguntur quia sua vendere vel alienare non possunt nec contrahere dignitatis officium assumunt nec etiam testimonium perhibere nisi dominorum suorum voluntate. Unde sine infamia existentes sepe pena infamie puniuntur. Alii sunt serui emptorii qui a barbaris vel hostibus capti vel capti iugo fuerunt sunt oppressi et terribili conducticij qui non ex necessitate sed voluntate seruiunt ob spem lucri et hii proprie famuli a famulando sunt dicti id est obsequendo ut dicit philosophus. Sunt itaque multe viles condiciones seruorum malorum de quibus supra dictum est in tractatu de ancilla que est ibi.

Capitulum decimumseptimum de seruo malo et nequam.

Hic de seruo nequam addendum est

quod in multis sibi et alijs nocuus. **B**olet enim esse ebriosus et tunc bona domini sui vel negligit vel furtiue subtrahit et exprimit. **P**ropter opacitatem ebriosus non loquatur. **I**tem reuersus est et ociosus et tunc tempus concessi ad laborandum inutiliter perdit. sicut seruus dixit paterfamilias Quid statis hic tota die ociosi. **E**t ecci. xxxii. mitte seruum in operatione ne vacet. sic enim decet illum. **I**tem de bonis domini sui prodigus omnia dissipat et consumit. **M**atth. xviii. diffamat est villanus quod dissipasset bona domini sui. **I**tem piger et somnolentus et desidiosus omnia negocia domini sui negligit et omittit. **E**ccl. xxxviii. di. cum suo pigro tracta de opere. **E**t luc. xix. di. seruus piger abscondit talentum domini sui in terra et abiit. **I**tem peruersus et curiosus etiam super dominum se extollit. **E**ccl. x. Vidi suos in equis et. et. **P**ropter peruersum suum cum regnauerit et. **I**tem cupidus lucri audax lucrum domini sui in periculum suum auertit. **E**xemplum de gezi seruo helipsei qui sub nomine domini sui pecuniam percipit obtinuit detulit et abscondit. **I**tem superbus et presumptuosus domini sui imperium peruenit sicut dixit misphiloseth de siba seruo suo. seruus meus contempsit me domine mi rex et animam sternere noluit. **I**tem **J**ob xix. seruus meus et. **I**tem cum litidurus et maliciosus gratiam sibi fieri desiderat et appetit. **H**ic obtenta alijs non impedit. **M**atth. xx. huc neque omne debitum dimisi quia rogasti. **I**tem incantescit et est obliuiosus ignoscat quod deluis excessibus sit tacet. **D**no suo reddidit ad memoriam non educit. **L**uce xii. si dixerit dominus meus motum facit venire et. **I**tem iracundus et seditiosus totam perturbat familiam et offendit. **L**uce xii. si incepit seruus ille bibere et in ebrietas familiam patere. **V**iet dominus ei. **I**tem maledictus et linguosus de omnibus et percipue de dno suo maledicit sicut per de siba suo misphiloseth qui eum apud regem accusauit. **I**tem **J**ob xv. **E**ccl. vii. **N**e audias seruum maledicentem tibi. **I**tem si fuerit delicatus et delicatose nutritus contra dominum suum recalcietur et resistit. **P**ropter peruersum qui delicate nutrit seruum suum et cetera et iterum non decent seruum delicat. **I**tem fraudolentus et dolosus insidias domino ponit et quandoque ipsum interficit sive prodit. **I**tem regum per tententur ei insidias seruus sui et interfecerunt regem in domo sua. **I**tem domino suo existens inuerosus ab eo fugit et ipsum deserens aduersario suo se coniungit. **I**tem regum h. fugerunt serui semepingeth et cetera. **E**t primo regum xxx. increuerunt serui qui fugerunt dominos suos

Item autem sit nequam et flagitiosus vix per verba de malicia se defendit. Etiam astuti. xxij. ibi. Si autem servus interrogatus id est tormentis castigatus frequenter a liore id est lioris crimine non minuit. sed magis ad obium provocat. quasi diceret. servus inter tormenta non meliorat. sed potius provocat. Item autem sit ingratus gratia facta a domino non cognoscit. h. de iusticia plus quam de gratia sibi fieri credit. Etiam. xxij. Iapa manus servus et queret libtate. Item si fuerit criminolus et culpatus domino suo. h. flagellis ab eo extorqueri veritatis confessionis non valebit. Etiam. astuti. xlij. Servus perfimo sanguinate latus ibi glo. Servus qui verbis non corrigit. vulneribus corrigit. Item autem sit astutus et labor fuerit ei obiosus vcat ad labores dormito se fingit et quasi non audies de vno latere ad aliud se vertit. puerb. xxij. Servus non potest erudiri. quia quod dicit intelligit et tunc de tempore. Et lu. xij. Servus sciens voluntate domini sui etc.

Capitulum. xxij. de obediencia boni servi.

Boni autem servi obediencia consistit in duobus. Nam bonus servus est docilis et ingeniosus ad intelligendum. p. xxij. Servus sapiens dominabi stultis filiis. et Etiam. vij. Servus sensatus etc. Item humilis et obsequiosus ad quilibet obsequium impendendum. p. d. d. ego servus tuus et filius ancillae tue. Ad phil. ij. Humiliauit se formam servi accipiens. Item hylaris et ioculosus ad iuvandum decet enim servum in suo ministerio esse hylarem et iocundum. Totum enim servitium displicet. quoniam servus facit leticia et. Gen. xi. v. Et nos leti serviemus regi. Et ysa. lx. Servi mei letabuntur et laudabuntur pro exultatione etc. Item affabilis et graciosus ad loquendum quia multum diliguntur servi. quoniam affabiles sunt et benigni. Et ideo de dauid qui serviebat saul dicitur. i. reg. xvij. Acceptus erat dauid in oculis ymirethi p. li et maxime in conspectu servorum saul. Et in eodem. Ecce placet regi. et vniuersi servi eius diligunt eum. Item virilis et animosus se contra aduersarium domini sui ponens. i. reg. xv. Non cedat cor cuiusquam in eo. Ego servus tuus vado et pugna bo aduersus philisteum etc. Item fidelis est in omni negotio et studiosus ad exequendum. Luc. ij. Euge serue bone et fidelis etc. Etiam. xij. Servus meus moyses fidelis mihi in omni domo mea. Item habilis est et artificiosus ad lucrum domini parandum. plus enim intendit bonum servus augere et multiplicare domini pecuniam quam suam. quia in multiplicando domini sui lucrum parat et ipse suum. Lu. xij. vocatis de se servis suis. tradidit illis decem minas et ait

negociamini dum venio etc. Item bonus servus et cautus et multum curiosus ad vobis et oportum domini sui psolendum de datis et acceptis. Nam de bene deputatis remuneratione; certus expectat de non deputatis vero semper dubitat et formidat ut p. Lu. xij. vbi dicitur. Domine ecce minas decem minas fecit. Cum dixit dominus. Esto dominus habens potestatem super decem civitates. Item sollicitus est bonus servus et animo studiosus pro domino suo ipamem omnimodum sive lectum. quod se disponere ad prandium. sive qualitercumque alias ad quiescendum. Nunquam enim bonus servus omnimodum sibi fieri putat quoniam videt quod dominus suus ad huc laborat. Lu. xij. Cuius vestrum habens servum et si venerit de agro dicat ei primo discite etc. Ideo ameda qui dixit ad dauid. ij. reg. xi. Dominus meus ioab et servus domini mei super faciem terre manent etc. Item servus fidelis et timorosus domini sui adventum prestolat. nec se disponit. vel deponit antequam veniat ad domum suam. nec subitatem lectum suum ante adventum suum. Lu. xij. Beatus servus ille quem cum venerit dominus inuenit vigilantem. Item servus qui circa dominum est sedulus et amosus. alijs dormientibus vigilat ad dominum suum custodiendum vni merito reprehendit dauid abner et alios servos regis saul dormientes. i. reg. xxvi. Non erat qui vigilaret. sed omnes dormiebant. Et sequitur filij mortis estis vos qui non audistis primum dominum. Item servus qui in obsequijs domini sui est affectuosus oculis ac manibus semper circa dominum est intentus ad suum beneplacitum peragendum ne aliquis se in omnimodum sustineat. vel defectus. sive ad aliquod beneficium a domino benedictum recipiendum. p. Si autem oculi acille in manibus domine sue ita etc. Item bonus servus nunquam a labore est vacuus. nunquam ab utilitate domini sui est ociosus quia sive comedat sive abstineat sive vigilat sive dormiat. oia que facit ad utilitatem illius cui servit ordiat et educit. Job. viij. Sicut ceruus desiderat umbram et mercenarius prestolat etc. Item bonus servus nec in victu nec in vestitu domino suo est onerosus. primo veteri roba domini sui per anni circulum est contentus. sicque completo servitio suo plura est ad domino beneficia recepturus. Ideo in lege preceptum est ut si veste et viatico et supra precipuum adductum servus in anno. vij. nullatenus a domino dimittatur. Exo. xxi. et deuter. xv. Item suus in moribus disciplinatus et virtuosus solet esse contra domino graciosus et in oculis eius acceptus. et ideo servus sensatus ad hanc diligentiam adhibet. ut verbane et curialiter et mundo domino suo administret. quia aliquando plus diligit dominus mundiciam quam ipsam exhibicionem servitutis p.

Ambulans in via inimiculata. hic michi mi
nistabat Eccl. vij. Seruus sensatus est q̄.
Item seruus bonus a domino correptus otia
corripientem se non est murmurans neq; que
rulosus. Sic em̄ q̄ bonus dominus iuste ar
guit seruum suum. Et talis arguicio sibi accidit
ad profectum. Eccl. x. seruo sensato liberi serui
ent et vie disciplinaus non murmurabit cor
reptus p̄mo potius gaudebit. Unde proū. ix.
Argue sapientem et diliget te.

Capitulū. xij. de bono domino siue dño.
Sicut autē seruus nomen est subiecti
onis. sic dominus est nomen prela
onis et potestatis. Unde a domino a
quo omnis est potestas iustum dominum est sta
tutum. Sine em̄ domino non posset stare res
publica. nec esset humana societas pacifica vel
quieta. Sublata namq; de medio dominorum
iustorum potētia. libera esset malicia nunq̄ inno
centia fuisset tuta. vt dicit ysa. Iusta itaq;
dominatio per tyrannidē suos non opprimit.
sed suos aduersarios reprimat et repellit. Do
minorum etiā potestas seruos non deserit p̄mo
pro subditis otia potestate aduersaria se op
ponit vt dicit Greg. Vñ p̄. q̄ dñs est nomē
potestatis et nomen equitatis. Iustus em̄ est
dñs et iusticias dilexit. eq. vi. vul. eius. Et
ideo dñs qui iustus est per viā iuris. causas
litis et otrositas int̄ subditos dirimit et diffi
nit. vñ aiq; q̄d suū est tribuit. otia maliciā
gladiū extrahit. defendēda innocētia clipeū
iuste potētie cōtra maleficos obicit et opponit
Pupillos viduas et ophāos de manu oppri
mentis erant. p̄dones maleficos. et fures
persequit. atq; accepta potestate non scdm
voluntatis impetū. sed scdm legis imperiū ce
dinat et disponit. ex quo patet. q̄ dñs est no
men equitatis. Est insuper nomē liberalitatis.
Nam boni et iusti dñi liberales sūt. Et sicut di
citur hester. xxiij. Cū inquit totū orbem mee do
minacōi subiugassem. nunq̄ volū potētie ab
uti magnitudine. sed clemētia et leuitate gu
bernare subditos. Et ideo verus dominus
ad omnes preterit ad maleficos. liberalē et af
fabilē se ostēdit plus amari q̄ timeri diligit
non hominib; sed bestiis. i. bestialibus et ma
lis dominari se cognoscit. vt dicit Greg. sup
geij. ix. Sit terror vester super cuncta animā
cia. Homo inquit Greg. non rāonabilib;
sed irāonabilibus animalib; est prelaus
vt non hominibus. sed animalibus timeat.
Omnes em̄ homines natura equales genera
uit sed pro varijs meritis alijs alicū vobi
dei dispensatio preponit vt humana formi di
ne peccatē metuant qui diuinam iusticiā non

formidant. Ex hoc ergo domini timore non
superbiant non suam gloriā. sed subditoꝝ
iusticiā querant. Non em̄ hominibus sed
bestijs dominant quia ex illa parte qua besti
ales sunt. dominio ipsoꝝ prosteruntur. Est
etiā dominus nomen nobilitatis sicut dicit
Deutro. i. Culi de tribubus vestris viros
sapientes et nobiles et ostendi eos dominos et
principes et tribunos et centuriones. Nam do
mini debent esse nobiles et generosi animo tā
carne q̄ mente. Ideo scdm Ambrosiū. natura
in animalib; nobilior et viribus fortiores
preposuit alioꝝ reges et doctores vt patet in a
nimalibus et etiā in volatilib; et etiā in apib;
in quibus omnibus illi alijs dominant et pre
ficiunt. in quibus nobiliores obiciones scdm
nature beneficiū inueniunt. vt sic adiscat ho
mo nobiliter p̄esse scdm rāionē et grāciam
ex quo sic animalia presunt animalib; nobi
liter per naturā. Item dominus est nomen ho
noris et dignitatis sicut dicit Aplūs ad eph.
vi. Serui obedite dominis carnalibus cū tē
more et terrore. Dominus em̄ iuste a sub
ditis. honorē et reuerēciā accipit et officij sui
merito subditos honorificia dignos facit. pp
ter em̄ vñ reze vel dñm. tota patria honora
tur. frequentat. et timeat. Item dominus est
nomen pacis et securitatis. Nam guerras et
pugnas dñs iustus sedat. et discordes ad cō
cordiā reuocat. vñ sub bono et forti ac pacifico
dño. colom patrie sūt securi. q̄a nullus audet
inuadē terminos suos ac infringē pacē suā.

Capitulum. xij. de malo dño siue domino.
Sicut autē bono et iusto dño. nichil rei
publice vtilius est. ita dño malo nichil
peius. Nam malus dñs subiectos
suos quos iuuare debet. spoliāt et opprimit
et in debitis officijs angariāt et angustat.
Michē. ij. Cū violēt tollitis vellē de supbis
et. Propter munera iusticiā violat et paup̄i
non iudicat. Michē. iij. Audite principes qui
abhoiamini iudiciū. p̄pter populū a quo reci
pitis vectigalia et tributū ab inuasorib; non
defendat Eccl. xij. Nam eis in malicia sua cō
sencientē cruciat et crudeliter flagellat ysa.
xij. Dato egiptū in manus dominorum crude
liū et. Je. vi. Crudelis est et. Aliena tangi
ppria iudicat et omnia sua esse putat. i. reg.
vii. filios tuos et agros tollet et. Timet
potius q̄ amari de hiderat Baruc. vi. Osten
dentes metū gētib;. videte ergo et. Nono
tari ab hominibus. et reuereri affectat Dan.
ij. Cadentes ad mare statuiam et. leges et sta
tuta antiquorum destruit. et sua cōdinat.
ysa. de amo. De qui condunt leges iniquas

Et est cibus grossus qui se tardius digerit
et eius pars modica multum nutrit. ex quo san-
guis grossus generatur qui tardius reuoluitur
ab ipsis membris. Nam ut dicit ysaac. ex sub-
tili cibo fit generatio subtilis sanguinis et con-
uerso. et est cibus in substantia et qualitate tan-
tius peritus. Cibus autem purus laudabilis est. qui
est inter hec temperatus et conuerso. secundum Auicennam.
herbe crude et fructus nimis recentes minus
sunt boni quo ad cibum propter humiditatis ex-
cessum. Nam sanguinem replent aquositate et dispo-
nunt ad putrefactionem. et ideo potius sunt me-
dicina quam cibus. Cibus debet esse uniformis.
ne scilicet in vna mensa diuersa nutricia assu-
mantur. quia secundum Auicennam unus cibus dige-
ritur alter corrumpitur. et stomachus nimis exten-
ditur et repletur. Consideratur etiam in cibo quantitas di-
mensiue et extensiue. Nam attenditur. vel secundum
minimum. vel secundum maximum. vel secundum inter hec me-
dium. Si vero fuerit cibus nimis. naturam gra-
uat stomachum distendit et inflat. rugitum et tor-
siones generat. malos humores et cathochim-
nas augmentat. nauseam et vomitum prouocat.
calorem naturalem sicut oleum extinguit et suffocat.
spasmodum et contractionem nervorum causat. pleuram scilicet
bibem et apertemata fieri prouocant. senium et morbum
accelerat. contra quam per ciborum multitudinem ho-
mo munice et defendere se condebat. Quia vero
cibus nimis paucus est. naturam debilitat. vi-
sus et omnes sensus hebetat. Fluxum capillorum et
caluitiem generat. pituitam et ethiam accelerat. cor-
pus extenuat. et peiores infirmitates quam reple-
tio nimia generat quam causat. vnde dicitur in 2. n.
propheta. In tenuibus dietis peccat maxime egro-
tantes. Cibus vero medioctis est laudabilis
quia deperdita in corpore restaurat. virtutem con-
seruat. sanguinem augmentat. calorem temperat.
ingenium acut. vices operandi tribuit. sanitatem
corporis auget. custodit suauem sompnum et multum
bonam generat et inducit. vnde si fuerit maior pro
cibum vitatio. quam fuerit procedens per resolu-
tionem calorem deperditio. cibum corpus augmentat
ut patet in adolescentia. Si vero fuerit maior
deperditio quam per cibum sequens restauratio corporis
minuat et deficit ut in senectute. Sed si fuerit
equalis restauratio contra dissoluta corpus con-
seruat in constantia et in statu sicut est videre in
iuuentute. Consideratur etiam cibus vel cibi effectus
respectu medietatis. quia alius conuenit sano et
alius egro. alius iuueni. alius seni. alius ex-
ercitati. alius quiescenti. Multa ei sunt salu-
bria sanitatem habenti. que sunt mortifera in in-
firmis. Et etiam in sanis differentia est. quia allium
et piper quod aliam fleumatico est remedium. ali-
qui colerico est venenum et iusquamus qui est

maior hominum. gratissimus cibus est passus
vel coturnici ut dicitur Galenus. Variandus est etiam
cibus secundum varietatem morbi. Nam aliquis
cibus est salubris in quartana qui est mortife-
rus in acuta. et aliquis cibus qui est utilis
in principio morbi. est nocuus quando in-
firmas est in summo. Nam tunc debet dari ci-
bus tenuis ut dicitur prophyeta. Galenus. quia tunc na-
tura circa digestionem morbi est totaliter inten-
ta. vnde tunc eius effectus diminuitur et impe-
ditur si occupata circa grossa cibaria tene-
tur. Alius etiam cibus et alio modo dandus est
necessarius in morbo cronico et diuturno et
alius in contario. quia in principio timere
defectus virtutis. Et ideo est necessarius ma-
ior cibus. In contario autem morbo. timetur in-
firmis augmentum. et ideo tunc debet dari
minus. Cibus etiam etiam facienda est secundum di-
uersitatem morbi. secundum virtutem infirmi. et
secundum qualitatem et substantiam ipsius cibi et
secundum hoc utilitas cibi iudicatur. Item alio
modo dandus est iuuenis et adolescens et
alio modo ipse senex. Nam abstinentia cibi
que senibus est facilis. pueris et iuuenibus
est difficilis iuxta illud prophyeta. Senes facillimum
ferunt ieiunium. secundo consistentes facilius.
pueri vero minus. Nam in senibus debilis
est calor naturalis. in alijs autem est fortis.
Et ideo maior cibus ad repressionem caloris
est necessarius iuuenibus et paruulis. minor
vero illis. Eadem etiam est ratio quare mi-
nus cibandi sunt quiescentes quam se exercitan-
tes. quia in illis calor est debilis. in istis ve-
ro fortior est. ut post patebit. Consideratur
autem in cibando temporis congruitas. Nam
grossiori dieta et largiori indigent homines
in hyeme quam in estate. sicut dicitur prophyeta. et
ventes in vere et in hyeme calidissimi natura
sunt. et sompni longissimi. In hijs igitur ho-
mibus plures oblationes sunt dande. quia tunc
innatus calor est multus. Multo igitur indi-
gent nutrimento et cetera. In hyeme enim
viget appetitus et fortior est digestio caloris
existente fortiore. in estate vero contrarium
est. Calor enim in hyeme ingreditur ab inte-
riora et ibi coadunatur. in estate vero suo si-
mili congaudens et exteriora petens dissolu-
tur et in corpore minoratur. Quomodo igitur
in hyeme multum digeritur. multum exci-
tatur appetitus et illud patet in pueris qui
sunt multi caloris. Et ideo multum appetunt
et multo indigent cibo. Similiter in athletis
in quibus ratione exercitij augmentatur
calor naturalis. et ideo multo indigent nutri-
mento. sicut ibi exemplificat Galenus. Est

Est igitur cibus omni animali necessarius & maxime ueniens est quoniam uniformis est & inter superfluum et diminutum temperatur. nimia enim cibi repletio siue saturitas moris anime et corporis esse consuevit. et potissime piadosa est saturitas post precedentem subtilitatem siue famem ut dicit Auicenna. plus enim tunc natura appetit quod digerere possit. et ideo contra appetitum & saturitatem cibus assumendus est.

Capitulum vicesimum secundum de potu.

Potus est substantia liquida ad animalis nutrimentum necessaria. potus siquidem ut dicit Aristoteles. huiusmodi est. multiplex de causa necessarius est. corpus enim siccat humectat et quod humidum est in corpore resoluunt et ita uat corpus cibis per ipsum reficit et refect ad loca remotiora que sua grossitie si potest est fieri per strictos meatus et angustos. Potus etiam ut dicit Aristoteles. et etiam auicenna. diuersificat tripliciter. Est enim potus qui est tantum potus ut aqua quando est corporis uentrius. et est potus qui est potus et cibus sicut uinum quod ut dicit Aristoteles. per omnes partes corporis portat cibum nutritis et calefaciens spiritum et sanguinem et calorem confortans naturalis. et est potus medicinalis qui non exhibet sibi uiam potus sed potus sibi legem et regulam medicine sicut syrampus et mel occisa et huiusmodi. Sicut autem dicit Aristoteles. in sanitate custo dienda et infirmitate curanda aqua est necessaria. et ideo oportet quod medicus aquarum obidiones non negligat cognoscere et naturas laudandas tribuat et caueat non laudandas. Aquarum autem quedam est lapidea. quedam non lapidea. Aqua ergo lapidea in substantia clara. fontana. orientalis. leuis cito calefaciens. cito frigescens. Huiusmodi autem ut dicit Aristoteles. in sanitate custo dienda est laudabilis non grauis. cito enim epicit cibum. per hoc enim quod est clara patet quod sordibus non est intermixta. per hoc autem quod est leuis patet non est indigestibilis. per hoc uero quod est calefaciens et cito frigescens patet quod substantie est subtilis. Unde si vis scire de duabus aquis que sunt subtiliores in substantia et laudabiliores ad bibendum itinge unum panum lineum bene mundum in unam et alium bene mundum in aliam et exponere soli qui prius erit siccat in aqua subtiliori est intinctus. Secundo post hanc aquam omnibus dabilis est aqua fontana septentrionalis. quia enim est inter orientem et aquilonem posita fluens uersus aquilonem. propter hoc enim quod libere exposita uentis septentrionalibus ex motu uentorum subtiliatur. est in hyeme calida et frigide nature et frigide in estate. frigus enim septentrionalis fugat calorem ad interiora fontium sibi

obiectorum qui coadunant frigiditati obuiat et reficit et aqua fontis aliquantulum calefacit. In estate uero e contrario calor aeris uincens fugat frigiditatem ad capita fontium que ibi coadunata aqua frigescit ut dicit macrobius et Aristoteles. Item aqua fluens fortiter de montibus super petram uel harenam limpidissimam sicut alius magni fluminis secundum gradum obtinet sanitatis ut dicit Aristoteles. aqua uero pluuialis ut dicit Aristoteles. melior est alijs aquis et sapidior leuior et mudiore sicut dicit Hippocrates. pluuia inquit est humus aquarum a sole attractum. natura enim solis non nisi quod subtilissimum est attrahit et ideo ceteris aquis melior est et digerit tamen propter sui subtilitatem uicina est putrefactioni tamen ut dicit Aristoteles. ex putredine non est vitiosa sed ex subtilitate sua potius est laudanda. omnis enim aqua corruptio cito admittens est subtilis. leuit enim quando est putrida quia uacitate generat atque febres. sed non putrida optima est et ideo a putredine cauenda. Item dicit Aristoteles. aqua que ex tenuissima colligitur pluuia melior est naturaliter que uero descendit cum tonitru melior est post hanc nam tonitrus suo motu fulmen eius subtilizat. dicit etiam Aristoteles. quod quicquam frequenter bibit aquam frigidam non euadet frigiditas egritudines saltem in senectute. aqua uero calida ut dicit Aristoteles. ieiunum stomachum lauat a cito cum febris purgat fleuma et omnem putredinem uentris purgat et mundificat. uentrem soluit naturam alleuiat et confortat. eius tamen frequens usus nocet. stomachum enim remouit digestiuam uirtutem turbat et impedit et sanguinem de naribus iurare facit. Item calida aqua laudabilior est ieiunis mane maxime hijs qui de nocte crapula ti sunt. dicit enim Auicenna. testificati sunt inquit antequam sapientes quod aqua cocta est minoris inflammationis siue inflammationis et faciliore penetratione quam corpora eius permixta actione ignis dissolunt et descendere expellunt. et subiungit torpida inquit medicorum estimati sunt quod subtilius exalet per decoctionem et quod grossius remaneat. sed hoc falsum est. ex partibus enim similibus constat aqua substantia tanta. tamen posset fieri decoctio quod nichil remaneret nisi fex et per tertium scitis ut patet in aqua ex qua fit sal per uiolentam decoctionem. que autem ex niue et grandie estolute ceteris sunt illaudabiliores propter aquas lactales et palustres. iste aqua omnes sunt cauende quia ut dicit Aristoteles. splenem magnificant. epat et stomachum confundunt. autem horridam faciunt et varias febres faciunt. lapides gignunt. Si autem prout uicari non possunt

auctoritate Auic. bulliant. dicit autē Aui.
in libro methoꝝ qꝫ aqua niuis vel glaciei ca
lois solucione ad pꝛocem subtilitatē nō co
dibit. aqua vero insipida est q̄duplex. fm
ost. aliq̄ em̄ ē salsa. alia sulphurea. alia alu
miosa alia metallia. salsa vero vt di. ventō
emollit m̄ edificando intestina et laxat. sepe
tamē bibita de sudando et osuendo humores
ventrē ligat. ostipat corpus. deficcit se abis
et pruriginē sanat. ydropicos iuuat si come
dat seu bibat. Aqua vero sulphurea ad fri
gidas facit infirmitates. neuos calefacit.
intercaneos humores osuunt. vide infra de
sulphure vbi v̄tutes eius plenius poteris in
tueri. Aqua autē alumiosa et bitumiosa ifrugi
dat et deficcit saguis fluxū. ostipat et sedat
et enozmitates curat. Aqua vero metallina
naturā metalli sequit̄ et effectū. nā int̄stiens
aqua p̄ venā ferri ventrem ostipat. membra
ostipat. splenem depilat. apostema curat.
aq̄ de metallo eris hūctati subuenit. st̄ngu
riā stringit. aqua de metallo argēti refrige
rat et deficcit. hec autem aqua multa lic
ter potui dari non consuevit. h̄ solum cofert
vsui medicine. Est autē potus q̄ simul est ci
bus et potus scilicet vinum. Diuersificatur
enim vinū in substantia. quedam enim sunt
grossiora vna duriora alijs et nutritiora
alia vero sunt subtilia et parum nutriencia
stomachū statim exuincia. colicē colerici de
capite auferencia. vrinam prouocancia. alia
vero sunt medioctia in suis actionibz tempe
rata. **Q**ueter istam vini considerationem quo
ad substantiam ostendatur. vinū fm ost. iij.
modis sc; q̄ ad differenciā tempis. q̄ ad re
dolentiam odoris. q̄ ad saporis suauitatē
et q̄ ad caloris claritatē. nam in tempore di
uersificant̄ vna. q̄ quia nouiter ē de torat
lari expressū non transit in caliditate gradū
pri. nū. h̄ autē em̄ dicit gal. li. de simplici me
dicina. vinum inquit constat ex q̄t̄ sub
stantiis sc; aquea. spumosa seu aerea. vinea
siue igne. et terra. Aquea p̄ longam mo
ram consumitur et pars vinea ostipatur. Vi
na itaq; vetera sunt alijs calidiora in odo
re q̄ diuersificant̄ vna quia quedam sunt
odorifera bene nutriencia. alia vero odore hor
ribilia malum sanguinem et capitis dolē
generancia. In sapore etiam maxime diuersifi
cant̄ vna. quedam enim sūt dulcia alijs
nutritiora et ventrem humectancia. alia
vero sunt potia stomachum confortatiua
ventrem constipantia. pectori et sic pertinen
de nocentia. Alia sunt acerbata que et diuersi
tia. alia vero amara ceteris minus calidiora in

colore misuper varian t̄. nam quoddam est
album minus calidum. quoddam citrinum
magis calidum. quia vt dicit Constantinus
omnium membrorum ē penetratiuum sang
uims colerici generatiuum et doleris capitis
omnium. illud vero nigū quod ceteris ē
nutritiuum. aliud autē ē rubū siue rubiam
dum et illud alijs magis est calidum. tamē
quia terrestre et grossum respectu albi vel ci
trini non ita ē p̄foratiuum nec leuiss. vinū
est autem quod in omnibus predictis ē me
dioctē p̄ ceteris est laudabile. nam natu
ralem calorem confortat p̄ omnia membra
animā refocillat. zaudium et audaciam ge
nerat. virtutem corpori administrat. coleram
rubeam cum sudore et vrina euacuat. coleram
nigā temperat. membra ex humore deficcata
temperat et etiam humectat. vires reparat
et corpora impinguat. appetitum prouocat.
vini digestiuam adiuuat et prouocat. intel
lectum acuit. ebullicionem splenis et epatis
aperit. superflua in corpore destruit et osuunt
albugines oculorū et lipitū. mes tollit. elo
quentem efficit. lapides in renibus soluit et
harenulas dissipat et educit. sanandis vul
neribus conuenit. mēstruis subuenit. sanis
et infirmis ouenit. si mō debito aliq̄ assuma
tur. si vero in equalitate et quantitate modū
excessit non abutenti erit remedium vinū
sed mores erit potius et venenum sicut patet
infra de ebrietate quere ibi. **T**ercium gen
potus est potus et medicina sicut est opimel
et syrappus. nam talis potus confert sanita
tem quia humores in corpore digerit. diui
dit et expellit. quandoq; laxat. quandoq; co
stipat. quandoq; infrigidat et deficcit. q̄nq;
vero calefacit remollit et humectat. Sed ho
rum potuum differencias medicas dimittat
mus.

Capitulum tri. simuntercium de p̄udio
et conuiuio.

Qibus itaq; et potus ad prandium et
conuiuium habent ordinacionē et re
spectū in p̄dijis. ego p̄no abatia p̄
parantur. conuiue pariter conuocant. sedes
et sedilia epigunt. in cenaculo ordinant̄ mē
se et mensalia disponuntur et ornantur. ho
spites cū d̄no in mēse capite collocant. nō p̄
ad mensam effident nisi p̄ri manus hospitū
abluant. seorsū filie d̄ne et deorsū famuli p̄t
ad mensam oriuntur. co clearia cultelli et sal
saria primitus in mensa ponunt et panes cū
potulis mox superadduntur. ferula multa
et varia subsecantur elictos et ministri cū di
ligētia singul obsequunt se mutuo iutate

26. 6

ioande pitee collocat. viellis ecia & citharis
 ephillatan. uunc vna nuc fecula renouan
 sibi inuice fecula appolita obuidit & pard
 ant. fructus tandē & spes subinferunt Com
 pleto prandio mensalia cū reliquis deferunt
 et mensē de scampno remouent. manus ab
 luunt iterū et tergunē. Graciarū actiōes deo
 et hospiti p̄solunt. ephillacois gracia pot
 la iterū & iterū offerunt. Vix in prandio cō
 pletis. vel ad lectulū qui etiā gracia recipiunt
 vel ad ppria redire permittunt.

Capitūlū vicehūmūquarū de cena

Cena dicitur a cenon quod est omniū pp̄
 vscenciū omunitatē. Apud veteres
 vero solitū fuit ī patulo vsci & cōter
 epulari. ne singularitas luxuriam generaret
 Sed modo p̄t cena dici a cenos quod est vni
 brā quia iam vscentes pp̄t paritatē queēt
 cenandi latibula vt dicit Oapi. vel potius a
 seynos quod est amīs. Propt defectū caritatis
 et caritaciā. vnusq; em̄ suā cenā presūmit ad
 manduandū. Primā a Cox. ip̄. Omnia autē
 que superius de prandio vel cōuiuio dicta sūt
 cene cōueniūt. Istā tamen cenā multa magnū
 fiant & exaltant et hec oīa occurrebant in cō
 uiuio assueri vt p; Vest. i. Primū est t̄p̄is
 agruitas. Decet em̄ cenā fieri tempe agruo
 nec se; nimis cōp̄stīue nec nimis tarde. Secū
 dū est loci oportunitas q̄m ad spaciōsitatē a
 memitatē & ecia securitatē. In locis em̄ spacio
 sis a memis et securis solēt nobiles facere fes
 ta sua et ideo de assuero dicit. q; fecit cōuiuū
 suū in vscitūlo orti cōstitū. Tercū est inuā
 tantis liberalitās quo ad vultus hylaritatē
 nichil em̄ valet cena vbi facies hospitis cee
 nitare turbilenta Vest. i. Cum inualūisset. cē.
 Quarū est feculū multiplicitas vt qui nō
 vult de vno. statū saltē gustet de alio Vest.
 alijs atq; alijs vasis cibi inferebant. Quin
 tum est vnoꝝ et potuloꝝ diuersitas. Vnde
 Vest. i. dicit. vniū ecia quod regia magnificē
 cē. Septū est ministrorū vebamitas seu ho
 nestas Vest. i. Deposuetat mensis de prin
 cipibus suis cē. Septimū est discambenciū
 amicoꝝ grata societas Vest. i. fecit cōuiuū
 auctis medijs et parlatū inclitis cē. Octa
 uū est cantoꝝ et instrumentoz; musicoz; iocū
 ditās. Sine em̄ cithara vel simpomia non so
 lent cene nobiliū celebrari. Iu. xv. Cū audisti
 vocem cē. Nonum est luminariū et ceteroz;
 copiosa numerositas. Nam in tenebris cena
 re dedecorosum est et ecia periculosum pp̄ter
 muscas. Et ideo ceteri candelabris infiguntur
 Lucerne lampades et candelē necessario accē
 duunt. Decimū est omniū appositoꝝ delicio

fitas. Nam in cēnis non solent grossa et cō
 mumia apponi cibaria sicut in prandio. sed
 potius quedam specialia et leuia & deliciosa
 cenandus apponuntur maxime in curijs do
 minoz;. Vnde cimū est cene diuinitas. So
 lent em̄ homines quando exp̄ditū sunt a la
 bore protrahere cenam suam. cibus enim ni
 mis cito sumptus contra noctem nocet. Et
 ideo morose est cenandū. Ideo cōuiuū assu
 eri diu durauit. per dies. C. 7. l. Duodecimū
 est ydemptitas. quia sine dampno cenantis
 est quilibet ad cenam inuicadus. Inhonestū
 est em̄ post cenam voluntarie oblatam. com
 pellerē aliquē ad sūbolum persolūndū.
 Terciumdecimū est quietis et soporis suauitas.
 post cenam em̄ est quiescendū. quia tūc
 sompnus est valde dulcis. et ideo erant lecti
 eburnei & auri strati. in palacio assueri vt
 p; Vest. i. Nam vt dicit ost. cū ciboꝝ fumus
 cerebz; ingreditur facile dormimus.

Capitūlū vicehūmūquintū de sompno

Sompnus scdm̄ Aris. est quies ani
 maliū virtutum cū intensiōe natūā
 lū. Nam sensibilis et motiua virtū
 in sompno ligat. virtus vero naturalis tunc
 fortissime operatur. scilicet digestiua que in
 sompno intendit et confortat. Alio modo dicit
 Aug. in libro de quantitate anime. Somp
 nus inquit est quedā insensibilitas natural
 cōis corpis et aie passio sicut em̄ sensus cōis
 est corpis & aie. ita & sompnus. Nam vt ipse
 dicit. Sompnus est quedā immobilis & in
 uamen sensū. Qd̄ autē dicit insensibilitas
 naturalis. dicit ad differēciā eoz; que sūt cō
 tra natūam. vnde dicit. q; sompnus est priua
 cio vigilatum sicut cecitas priuacio visus.
 Quia priuacio illud quod est scdm̄ natūā
 diminuat et destruit. Sompnus autem natū
 ram confortat et est scdm̄ natūā sicut vigilie.
 Preterea anima non delectat in priuacione
 sed in sompno delectat. vnde sompnus priua
 cio nō est. sed ē dispositio naturalis. Alio mō
 diffinē sompnus sic. Sompnus em̄ quedā
 est passio mulcebris. meatus cerebri & vias
 sensū opilās. naturalē virtutē confortās. calidē
 naturalē ab exteriorib; ad interiora reuocās.
 In sompno em̄ interiora corpis calefāt exte
 riora vero frigesāt. Vnde profundato calore
 ligat in sompno et opilat organū sensus cō
 mumis. qd̄ est centū omniū sensū p̄ticulariū
 a quo oēs alij sensus p̄ticularis cōiun. &
 extendunt. que ad modū linee a cetro ad citū
 ferēnciam protrahuntur. Illo igitur ligato et
 opilato. potencie p̄ticularis extendi non
 possunt ad organoz; sensuum extremitates.

Doc autē fecit naturā vt aial a motu volūta-
rio q̄e scēt cū semper moueri volūtarie sit im-
possibile. Sompnus autē vt dicit ost. in p̄a-
alius est naturalis .alius innaturalis de quo
nichil ad presens Naturalis vero sit ex humi-
ditate cerebri temperati .vt ex fumo humido
et claro .a toto corpe ad cerebrū descendunt
Fumus autē ille ingrossat spūs .et replet ner-
uos .q̄ ita vinculat et ligat sensus Aug⁹ .aut
in predicto libro docz q̄ sompnus aut est ab
instantibus intrinsecis escis .aut ab humo-
re intrinsecis temperato . qui cū resoluūt in fu-
mū p̄tāt cerebz .q̄ ibi resolutus distillat frigi-
dus inferius licet ibi ascendat calidus .distil-
lando autē remittit calorem cordis et impedit p-
cessū opacionū Scdm Augul. em⁹ et p̄m Aris.
Coe est principū opacionū et omne bonū vel
malū a corde procedit. In sompno autē quies-
cit virtus aialis .alijs mouentibz sicut prius
scz spūali et naturali Qd̄ patet per pullū et in
spiraationem et per digestionē. In sompno em̄
maxime digestio celebrat Auic⁹ . em̄ sic diffi-
nit sompnū Sompnus inquit sermone natu-
rali .est reditus spiritus ab instrumentis sen-
sū et motus ad principū cū quo principant
instrumenta ipsorū spiritū. Et sompnus quī-
dem naturalis est spūs reditus cū profunditate
vt digerat nutriend . vt patet in sompno . ex
cercitacionū sit em̄ in eis sompnus profund⁹
p̄pter supfluitatē resoluōis spūs . natura em̄
de fidetans addicione in substantia . spiritus
profundat ipsū in interioribz . q̄ facit ipsū latere
in interioribz Unde sit sompnus profundior et
prolixior in ipsis . q̄ hoc genere sompni dormi-
unt euacuat . medicina laxatiua . resoluuntur
em̄ plurimū de substantia spūs cū supfluita-
tibz . hic sompnus plurimū offert eis . addit
ei eos v̄tibus suis vt dicit Auic⁹ . Sicut dicit
Aris . li . iij . Sompnus ouenit ailibet sanita-
tem habenti . licet in quibusdā sit sompnus
valde occultat⁹ . Ex predictis patet . q̄ causa
materialis sompni est fumus indigestionis
a corpe resolutus . Causa vero formā est in
capite apud omnē sensū et originem omnū
neruorū sensibiliū qui opilant et ligant . q̄ qui
escit animal et omnia mēbra recreant . Actio
autē sompni scdm ostā . dupliciter variat . scdm
q̄titate et scdm magnitudinē materie quā in-
uenit in corpe . Scdm q̄titate . quā si sit ni-
mis animata virtus deficit corpus refrigerat⁹
et humecta . quā sit dissolutio humoris et p-
oīs sit extractio caloris natural . fleuma ma-
iorat . calor naturalis minorat Si vero sit ni-
mis paucus . virtus digestiua deficit . corpus
deficit . Si vero sit moderatus cibus bene

digerit . corpus ipingua . animus confortat . ca-
lor naturalis auget humores tēpanē mēs cla-
rificat Itē ex materia quā inuenit eius actio
variā . q̄a si materia fuerit multa . calor natu-
lis debilis p sompnū fit maiorū humorū resolu-
tio . quā intās calor natural v̄mā et extinguit
Et ideo potioris ne dormiāt precipit et mi-
nūis . ne scz p sompnū tāta fiat resolutio hu-
morū . qd̄ non possint a natura regi Sed si fue-
rit cibus tēpatus . similiter et humores . calor
natural per sompnū interius reuocatus citos
digerit humores temperatos reddat . corpus hu-
mectat calefacit et ipinguat . sic collige igit ex
p̄dictis q̄ sompnū calorem naturalē ad interiora
reuoat exteriora frigidat et a sanguine depau-
perat . interiora vero calefacit nutrit ac fortifi-
cat . Impura et crudā decoquit et maturat mo-
tus aiales et sensibiles recreat et quietat Si
fuerit in q̄titate et q̄titate temperatus . egrotū
alleuat . futurā tā naturē victoriā et ta mēbz
et bonā crisiū denūciat . Si autē eouerso som-
pnus se habuerit merito ē suspās vt dicit ost.
Capitulū vicesimūseximū de sompno .

In sompno igit ostendat dormientis
voluntas . quia voluntarie ad dormiē-
dum se deponit Nam secundū Auic⁹
sompnū nichil aliud est . q̄ in vi sensitiua quī-
etūs appetit⁹ Itē in dormitacionis breuitas .
homo em̄ quando ad dormiendū se deponit .
celeriter a sompno surgere ordinat et p̄ponit
Itē virtutis in dormitacione v̄nitas Nam
virtus dispersa in vigilando aggregat et co-
adunat in corpe dormientis vt dicit Auic⁹
Itē dormientis insensibilitas . vt patet ex
iam dictis . frequenter enim contingit q̄ ali-
quis ita fortiter dormit et tam profundus est
sompni . q̄ vir sentit aliquid exteriū eiam
si v̄tetur . Itē quietis suauitas . Nam
dulcedo quā sequit quis in dormiēdo facit pre-
terito p̄ labor et etiā presencū obliuisci . Itē
dormientis securitas . quia dum dormit etiā
hostis seuciā non pauet Itē siquē dormi-
entis mutabilitas . quia exteriū videt in ce-
tus . et interius viuus . foris pallidus et int⁹
rubus . foris frigidus . et intus cal . et foris to-
ta virtus in effigies quasi cōtarias se diffun-
dit . sed intus tota virtus se recolligit . Itē in
dormiēdo atēdit diuinitas Sūt ei qui dormi-
unt palpebris clausis ad inuicē et reductis et
oīa talia aīalia sūt aaciōis visus q̄ illa que
apertis dormiūt oculis et non tactis sicut dicit
Aris . v̄ si et pisces sūt debilis visus . quia non
dormiēdo claudunt oculos Et sicut dicit li-
quarto Dilces quiescant in sompno sed mo-
diam . quia subito expergiscunt et fugiunt

quere supra li. v. de pal. obia & de oculo. Itē sompnioꝝ & fantasmaꝝ ymaginabilitas. nā in dormiendo ppter pmissionē rationis cum fantal. matibꝫ multe anime occurrunt fanta. sic quoꝝ quidē formas et similitudines aīa ymaginatie apprehendit. sed de ip̄is ymagi. mibꝫ & fantasis ad plenu nō discerunt. ideo sepe cum euigilauerit que in sompnis vide. rit non auerit. Itē in dormiendo p̄cipue attendiūt vtilitas. nam qñ sompnus ē na. tural & tēpatꝫ multas & ifinitas ofert corpi comoditates. sicut p̄ sup̄ in v̄bis auic. & ost. et maxime quia tunc fit digestio & puri ab impuro sepaio. nam quod purū ē & corpi simile tunc corpi vniū. qđ vero impurū est dissimile ē vi expressū a corpe sepaio. de malo vero sompno et innaturali quere infra li. vii. de liturgia. *

Capitulum vice simū septimū de vigilia. *

Vigilia ē quedam animalis dispositio cum diffundit et effundit spūs ad instrumenta sensus & motus vt eis vtatur. Unde vigilia nichil aliud ē qđ libera spūs p̄ organa sensus & motus diffusio amate virtutis in corpore peragens actiones. Differt autē vigilia ab insomnitate que est supfluitas in vigilijs pueniens ex egres. su animal virtutis a natura sicut te naturali. Et eiꝫ qđ causa qñq; ē causa litas & siccitas depletionis. qñq; ppter igneitate semp spi. ritus mouet ad exteriora & sic animal non quiescet. qñq; est ppter malā materiā ledē. tem cerebꝫ sicut accidit ex dispositis ad frē. nesim ad māna n. qñq; ē ppter vapōre ma. lun p̄turbatē cerebꝫ et eius pueheitatem sicut accidit in dispositis ad melācolia. qñq; etiā ex viscositate humiditatis in cerebro existentis vt patet in deceptis. qñq; ē cau. sa doloris tam corpalis qđ spiritualis & vtrūq; non p̄mittit spiritū quiescere. qñq; etiā ē in causa malicia digestiois et multitudine re. pleōis opprimens spiritū animalē & qe. scere non p̄mittens vt p̄ in nimis inebria. tis in quibꝫ funus vini acutus pungēs nee. uos sensibiles ledēs eos quiescere nō p̄mit. tit et tales sepe ad mortē vel furōrem dispo. nuntur nisi ab arte vel natura ad dormien. du n. dicitur induant. Vigilie autē naturales refrigerant intrinsecus quia calor egreditur ad exteriora. et ideo calefaciūt et desiccant exteriora. Si vero modū exēsserint calozē augmentāt. corpus attenuant et desiccant oculos et palpebras nimis grauant. visū ebe. rant & debilitant. dolorem capitis generant et tūc corpus debilitant & generant. mode.

tate autem exteriora calefaciūt & humectant quia calor et humiditas peunt exteriora. qñ vero mino demerunt ex vehemēti motu spi. ritū calefaciūt & desiccant & intero ac exteriꝫ fununt & natura ledunt vt dicit ost. Conue. niūt igitur vigilie moderate laborantibꝫ vt mercedem augeant et acquirāt. speculātibꝫ vt insidias p̄caueant. expectantibꝫ vt domi. nū venientē gaudenter recipiant. medicinā sumentibꝫ ne se ledant. egrotantibꝫ & marie. sitarziis vt cicius oualescant. itinērantibꝫ ne dietā dormiendo negligant. gregē palceit. tibus vt dāpnū a lupis a ex alijs h. st. bꝫ nō inuēiant. & antibꝫ vt coronam promissam vigilantibꝫ non amittant. *

Capitulum vice simū octauū de sompno. *

Sompniū dormientiū quodā ē dispo. sitio qua diuersarū rerū forme et si. militudines ymaginatie dormientiū mentibꝫ imprimunt. Habent autē fieri mul. tis modis vt dicit greg. et macro. de somp. nio cypionis. nam ppter colliganciā & vno. nem quā habet anima cū carne aliqñ dispo. siones & passionēs q̄ oriunt a corpe p̄ qđā applicōe; carnis ad animā resulat in ipsa mente. et ideo mens solet sompnando talū rerū ymagines intueri quales solet vigilan. do aliquociēs experiri. sicut etiā sompnāt bruta animalia vt dicit Aris. h. iij. qā amīs sompnat qđ pat; ex eius latitudo similiter et equus qđ patet ex eius hinnitus. Et talia sompnia causant aliqñ ex nimia epleōe vel ex nimia inanicoe. qñq; ex p̄cedēti forti yma. ginacoē seu cogitacoē. Unde Aug. sup gen. h. xij. sicut caro qñ omnino spiritū subditē spiritualē dicit. sicut spūs qñ omnino carni inmitit carnalis et animal nuncupat. Unde mirandū non ē si carni intēdens carnalium rerū ymagines in se resp̄ntet. Itē idē ibidē in sompnis specierū et corpiū videmus re. tum similitudines non ipsas res tamē rerū quas sompnādo videmus res nominibus nuncupamus. et qđ res est ppter solā simili. tudinē eis apropramus. Vigilando itaq; res formas sensu ophēdimus. Sed dormiendo spiritū res ymagines intuemur. Sompnia autē aliqñ sūt vera aliqñ falsa. aliqñ etiā qlla aliqñ p̄turbata. Que autē vera sūt aliqñ sūt nuda. aliqñ figuratis et obscuris signifi. cacoibꝫ inuoluta vt pat; in sompno phonis. Tales autē ip̄ressiones sūt aliqñ in animo dormientis p̄ diuinā insp̄itacoē; aliqñ p̄ an. gelicā administracoē; vt p̄ in Jacob q̄ vidit in sompnis diezasponeas & angelū dicēte sibi tolle vgas q̄ gen. xxx. aliqñ p̄ maloz.

spirituum illusionē vt patet in phanaticis &
 falsis prophetis & aceptoribus. Unde dicit Aug⁹.
 ibi dē dī spūs bonus in hec vīsa spiritū huma
 num assumit aut rapit. non est dubitandū
 illas ymagines visas esse vtrū aliquatū q̄s
 nosse vtile ē. dei enim munus ē. **C**onfirmiles
 autē ymagines aliqui operat angelus satha
 nus qui se transfigurāt in angelū lucis vt cū
 illi in manifestis bonis creditū sit seducat ad
 sua. s̄ quando huiusmodi sompnia fiāt p̄
 reuelacōez iudicat sobrius intellectus q̄n di
 uinitus p̄ graciā ē adiutus. **S**ompnis itaq;
 non est passim fides adhibenda nec omnino
 simpliciter respicienda cum aliqui certa habeat
 de futuris diuinit⁹ p̄ sompnia dicitur. **S**ōp
 nia itaq; indifferētia causant aliqui ex com
 plexione. vt san iuueus sompniat leta. me
 lancholicus tristitia. colericus ignea. fleumatic⁹
 pluuias niues et aquatica q̄. hūidū q̄ vnius
 cuiusq; oueniunt complexionis sepi et etati
 vt dicit ost. Aliquī ex appetitu et affectione
 vt famelicus sompniat de cibo. ebrius ficiēs
 de potu et de eius otatio. quanto autē talis
 plus sompniat bibere vel comedere tanto exp
 ge factus vehementius esurire se reperit vel si
 tite. Aliquī ex vehementi studio & mentis cir
 ca aliquid applicacōe vt auarus semp somp
 niat aurū. semp videt q̄ computet pecuniā
 vel q̄ augeat vel diuiniuat argentum suum
 Aliquī ex cerebri perturbacione vt patet in di
 spolitis ab frenesim & manā qui nra somp
 niant et in audita. s̄m enim maiorē cellulam
 fantastiā inficiētē vel iminentē ipsa somp
 nia imutantur. Aliquī ex sanguinis infectiōe
 Quī enim corruptū habent sanguinē somp
 niant se ambulare p̄ loca immūda corruptōez
 habēcia & fetore. Aliquī ex aeris imutacōe
 aer enim ad imutacionē dispositus corpus i
 mutat ad eandē imutacionē. Unde sumi es
 soluti nouas faciunt in cerebro impressiōes
 que sūt causa variōez et dissimiliū sompno
 rum. Item ex etatis a⁹ imutacōe. infantes enim
 nichil sompniant. Unde Aris. li. iij. homo
 inquit inter omnia animalia p̄cipue somp
 niat. puer enim non sompniat ante quinq;
 annos et sequit̄. in anti quo tempore viri et
 mulieres quī non sompniauerūt et quidam
 totū sompniauerūt et postq̄ venerunt ad se
 nectū & post morbiam accidebat eis mors
 et infirmitas.

Capitūlū vice simononum de Exercicio
 Exercitium ad naturē obseruacōez est
 necessariū vt dicit in parte 3^a. Est
 autē exercitiū duplex. aliud enim ē
 animale. aliud corpale. animale fiant studiū

vigilia. ita. tristitia. sollicitudo & hūidū. si fue
 rint naturē p̄pocionata multū faciunt ad cor
 poris et anime sanitatē sicut infra dicitur de
 anime accidentib⁹ in fine vj. libri. **E**xercitiū
 vero corpale aliud ē equale. aliud inēquale.
 equale mediū est inter debile & forte. magnū
 et paruum. vclōz et tardum. quob scilicet
 non semper addit in caliditate vel siccitate.
In equale est quod istam temperanciam ex
 cedit et si multum excedit in suo principio
 calefacit et desiccāt. et si multum vteriora
 vclōz p̄ virtutis dissolucione. spiritus eu apo
 rationem infrigidat & desiccāt. **D**icit autem
 ost. q̄ triplex est vtilitas exercitij quia calo
 rem naturalem excitat. superflua dissoluit.
 membra induat et eis soliditatem tribuit.
In equale vero exercitium aliud est vniuersale
 aliud vero p̄tialare. Vniuersale ē q̄s omnia
 membra mouet vt fodere. itinere et hūidū
Partialare vero ē vbi quedā membra quie
 scunt et quedā mouentur vt suere. scribere et
 similia. **H**ec autē varia exercitia corpus va
 riant s̄m varia hominum officia et artificia
 quob dā calefacit et desiccāt sicut ars fabrici
 nam aer a fornace inspianus cū sit calidus &
 siccus eos desiccāt & calefacit. Ars vero pesca
 toria econuerso infrigidat & humectat. **E**xer
 citiū vero p̄tialare aliud ē forte. aliud debi
 le. aliud mediocriter. **I**n exercitacōe igit̄ hec sūt
 consideranda se; quantitas. qualitas. tempus.
 locus. quātitas vt non sit nimis intensa vel
 nimis remissa. in qualitate ne nimis vclōz ne
 nimis tarda. s̄ mediocriter vtilis est & laudā
 ba. tempus quob maxime valet ad p̄ndiū
 in superfluitates lubricae facte et resolute per
 exercitium euacuentur ne cibis superueniēs
 corruptat. post cibum vero cooperat virtuti
 digestiue ad ciborum decoctionem ita tamen
 si fuerit temperatū. nimium vero non est
 bonum quia potius est causa calefactionis mā
 brozum tam interiorum q̄ exteriorum. atq;
 tendus est locus quia aliud est aquosus et
 infrigidat et humectat vt locus piscatorū.
 aliud vero est siccus et nemorosus vt locus
 venatorum et talis quantum est de se calefa
 cit radione laboris et discursus ac desiccāt et
 sic de alijs. **U**nde quidam sapiens interro
 gat⁹ ad q̄ exercitacō laboris esset necessaria
 Respondit in hec verba. **N**on estus inquit
 labor humane vite est fida custodia. dormien
 tis naturē stimulus. sopiti caloris lima. super
 fluitatis consumpcio. viciōrum fuga. morbo
 rum mors. languozum medicina. luctum cō
 poris. iuuentutis debitum. adulescentie disci
 plina. senectutis gaudiū. salutis adiutoriū

salutis adiutorium. nutritis omnium malorum est
 emulsa seu inimica. Ille nempe solus ab exercitio
 se abstrahat et labore qui felicitatis gau-
 dio vult carere. Verba praemissa continentur
 in sermone fulgencij contra otiosos ubi expo-
 nit illud verbum panem otiosa non comedit.
 In quo sermone multum commendat per laboris
 exercitium. In fine sermonis tamen labori prepo-
 nit deuotum contemplationis otium dicens ma-
 riam propter contemplationis otium minime fore
 inter otiosorum mulierum numerum deputanda
 quin potius omnibus proponenda. Quomodo
 enim panem illa otiosa comedit que pane plena
 alijs panem frangit. que orationis patrocini-
 o uerelacionis exemplo pie erudicionis verbo esu-
 rientes et siccitates iusticia refouet atque pascit.
 Maria ergo que oratione subuenit. uerelacione
 ad bonum allicit. predicacione instruit. panem fugit.

Capitulum tricesimum de quiete.

Quius autem est cessatio ab exercitio et la-
 bore. Sicut ei necessaria est ad nature
 seruacionem exercitatio sic et quies
 Nam quies finis est et consummatio motus et labo-
 ris. Sicut ei quiete nichil finaliter et durabile
 quia quod caret alterna requie durabile non
 est. Unde celum quod maxime est mobile mo-
 tu suo tendit ad quietem. Similiter sol luna
 sidera ignis aer aqua et omnia alia que se-
 cundum naturam sunt mobilia tendunt finali-
 ter ad quietem. Unde dicit Aug. Quies au-
 tem naturaliter habet inclinationem ad centrum.
 Et ideo principium est et dispositio aggregacio-
 nis et adunacionis partium in loco suo. Et ideo
 omnia que sunt ordinata secundum naturam ad
 quietem nobiliora iudicantur et digniora quam
 do sunt in quiete quam quoniam sunt in motu sicut et
 finis dignior est hijs que sunt ad finem. Quies
 autem prout opponitur exercitio tot mobilis
 consideratur quo ad effectum quot et ipsam ex-
 ercitium. Alia enim est spiritalis alia corporalis
 quorum utraque si fuerit nature mensurata erit
 salutifera anime et corpori. sanitatis hominis
 seruatiua. Si autem non eorum conuerso. Item
 quies aliquando est nimia et hec est malorum hu-
 manum generatiua. nutritiua. multiplicatiua. cor-
 ruptio inductiua. Nam aque quam nimis quies-
 cit putrescit. Similiter ferrum et quodlibet
 metallum tubiginat. quam minus debito usitat.
 Alia est nimis parua et hec similiter uiciosa. quia
 naturam lassam non recreat. debilitatem non repa-
 rat. consumptam non restaurat. Mediocres autem
 inter has est laudabilis. Nam calorem naturale
 confortat. sensum recreat. digestionem emundat
 corpus mediocriter purgat. Item quo ad qua-
 litatem quies alia est vera et hec est laudabi-

lis alia non vera ut in febris et hec minus
 laudabilis est sicut post dices.

Explicit liber septimus Incipit septimus
 de infirmitatibus.

Distinctio plenissima angustate
 de tractatu de illo. prope tati-
 bus que hominis naturam pfi-
 ciunt et custodiunt. dicendum est
 de hijs que contra naturam sibi
 accidunt eiusque naturam destru-
 unt et corrumpunt. Tria enim sunt que hois natu-
 ram ledunt. scilicet causa morbi. ipse morbo. et acci-
 dens sequens morbum. Causa morbi est illud uel
 prouenit mala et innaturalis in corpore dispo-
 sitio. sicut est mala plethoria. nimia replecio
 uel inanicio. uel uicinis relectio. uel qualitatum alte-
 ratio. uel uicinis dissolutio. Omnia enim ista
 causa uel occasi morborum sunt. Morbo secundum Jo-
 hannem est res ex qua accidunt oppositum corporis
 lesionis noamentum. sicut est febris apostema
 et cetera. Accidens est res sequens ad istam introductam
 in corpore passionem sicut sit otaria nature ut
 dolor capitis in cephalica sicut non sit otaria si-
 cut per in plethorica tumor accidunt in maxilla.
 Mora autem corporis dispositio dicitur sanitas per
 corpus hominis in sua plethoria et opposi-
 tione tale existit ut suas libere et perfecte pagat
 actiones. Ab hac temperantia si fuerit natura
 lapsa incidit necessitas in egritudine et in mor-
 bum. Nam ex distemperantia et inequalitate humorum
 accidunt morbo. et similis ut est febris. ydropis
 et humidi. Ex mala uero dispositione membro in-
 cipit morbo difficilis ut in oculo obtusio uel
 in manu archetia. Ex mala uero dispositione
 utriusque puenit morbo uicinis. sicut est ele-
 phantia sicut lepra. Omnis igitur morbo uel est
 similis ad humores et alia membra. officialis uel
 officialis qui membra impedit uel est uicinis. qui
 naturam interius et exterius destruit et corrumpit.

De dolore capitis et eius causis et signis.

De ista itaque infirmitate prope tati-
 bus. de earum causis effectibus et signis
 et remedijs aliqua sunt dicenda. Non
 quod de omnibus sed solum de hijs que in diuina scrip-
 tura generaliter exprimentur. Et ideo de ordine. ple-
 quod non est curandum. Primo igitur de passio-
 nibus capitis est inchoandum. Nam. Dicitur caput
 languidum et cetera. Dolor capitis ut dicitur ista. ce-
 phalica dicitur et puenit duobus modis. aut ab
 exterioribus ut ex passione uel ex calido aere
 dissolvente uel ex frigido astringente. Secundo
 modo scilicet ab interioribus puenit uel ex causa pri-
 uata uel remota. Ex puata que aliunde quam ex capi-
 te non puenit. ex causa remota ut a stomacho.

cap 1

C. 2